

Stary pałac biskupi we Fromborku – ruiny po pożarze w 1945 r. Fot. w zbiorach archiwalnych MMK we Fromborku

PRZEMIESZCZONE, ROZPROSZONE, ZAGINIONE...

JAGODA SEMKÓW

FROMBORSKIE MUZEALIA DO 1945 ROKU

THE FROMBORK MUSEALIA BEFORE 1945 TAKEN AWAY, DISPERSED, LOST...

Organising museums on the Cathedral Mount in Frombork dates back to the early 20th century. The first one to be set up was the Diocesan Museum, which opened in 1904 and was located in the old bishops' palace there. In 1912 a commemorative hall was organised in the tower which used to belong to Nicolaus Copernicus.

In 1922 the Diocesan Museum temporarily also housed the collection of the Warmia Museum, which was started owing to the work of the Warmia Historical Society (*Historischer Verein für Ermland*) set up in Frombork in 1856. It comprised mostly sacred art: i.e. paintings and sculpture, as well as artistic craftwork and goldsmithery, and artifacts documenting the history of Warmia, archeological objects and ones commemorating material culture. In 1905 an exhibition was put on presenting the rich collection of the local chapterhouse library: historic writing on papyrus and parchment, wax and metal seals, stamps, coins and medals, manuscripts, old prints and drawings, as well as some admirable Antiquities.

The Nicolaus Copernicus commemorative hall, besides copies of the astronomer's instruments also housed furniture from later times, as well as numerous documents and their copies, pictures, etchings and books: the second edition of *On the Revolutions of the Celestial Spheres* from 1566, a fifteen-page book written in Copernicus' own hand, his letters written in Frombork, medical prescriptions, and an atlas with sixty maps etched in wood.

After World War II, much was destroyed during the fire of the old palace, some objects became dispersed or lost, and only a few remained extant in the museums of Frombork, Olsztyn, Lidzbark Warmiński, the Warmian Archdiocese Museum and Warmian churches.

Organizowanie muzeów na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku sięga początku XX w. Jako pierwsze założono w 1904 r. Muzeum Diecezjalne, w którym kilkanaście lat później umieszczono czasowo także zbiory Muzeum Warmińskiego, a niezależnie od tego, w wieży należącej w przeszłości do Mikołaja Kopernika, już w 1912 r. otwarto izbę poświęconą wielkiemu uczonemu.

Początki gromadzenia zbiorów należy zawdzięczać Warmińskiemu Towarzystwu Historycznemu (*Historischer Verein für Ermland*), które powołane zostało we Fromborku w 1856 r. jako pierwszy, historyczny ośrodek badawczy w prowincjach wschodniej i zachodniej państwa niemieckiego. Założycielami byli Antoni Eichhorn, (pierwszy prezes Towarzystwa w latach 1856–1869) i jego sekretarz, Andreas Thiel (późniejszy biskup, ówczesny profesor seminarium duchownego w Braniewie). To oni wybrali pierwszych członków stowarzyszenia spośród duchownych Warmii, głównie kanoników Warmińskiej Kapituły Katedralnej, oraz elitę historyczną ze szkół braniewskich. Zadaniem Towarzystwa było gromadzenie przedmiotów muzealnych, eksponatów archeologicznych oraz organizowanie ośrodków badań naukowych i edytorskich, a jego organami wydawniczymi były „*Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands*” i „*Monumenta historiae Warmiensis*”. W początkowych latach

Stary pałac biskupi we Fromborku – obecnie główny budynek Muzeum M. Kopernika. Fot. Jagoda Semków

działalności Towarzystwa, w 1869 r., kiedy prezesem został prof. Franciszek Dittrich, kanonik Kapituły Warmińskiej, historyk i wykładowca braniewskiego Lyceum Hosianum, zbiory stanowiące własność Towarzystwa, gromadzono we Fromborku.

Z chwilą utworzenia w Braniewie Muzeum Warmińskiego (Ermlandisches Museum) w połowie 1904 r. obiekty związane z historią i kulturą Warmii przekazano do Braniewa. Zbiory te przemieszczano wielokrotnie, bowiem już kilkanaście lat później, z uwagi na trudności lokalowe Muzeum w Braniewie, ponownie przewieziono je do Fromborka, który stał się na 11 lat siedzibą Muzeum Warmińskiego. Kolejny raz zbiory opuściły Frombork w 1933 r., gdy Muzeum Warmińskie połączono z Muzeum Ojczyźnianym w Lidzbarku Warmińskim, tworząc większe, Warmińskie Muzeum Ojczyźniane, które przetrwało do 1945 r.

Na Wzgórzu Katedralnym i na sąsiednich wzgórzach zamieszkiwanych przez kanoników i czasowo przez biskupów, zabytki pochodziły głównie z ich fundacji i darów, bowiem na kapitule i biskupie spoczywał obowiązek dbania o wystrój i wyposażenie katedry, pałacu biskupiego, kapitułarza, ale także kurii kanonickich, czyli domów zajmowanych przez kanoników. Wyposażenie wnętrz w najrozmaitsze dzieła sztuki zmieniało się wraz ze zmieniającymi się epokami, stylami w sztuce oraz z powodu zniszczeń lub prowadzonych remontów. Fundowano wówczas nowe dzieła, ale starszych nie usuwano, ponieważ bardzo często przedstawiały nie tylko wysoką wartość artystyczną, lecz i dużą wartość materialną.

MUZEUM DIECEZJALNE

W Warmińskim Towarzystwie Historycznym gromadzono głównie sakralne dzieła malarskie i rzeźbiarskie, przedmioty rzemiosła artystycznego i złotnictwa, a także zabytki dotyczące historii Warmii, zabytki archeolo-

giczne i przedmioty kultury materialnej. Pokazna ilość zbiorów przyczyniła się do utworzenia we Fromborku Muzeum Diecezjalnego w dniu 24 grudnia 1904 r. Na Warmii był to czas sprawowania rządów przez biskupa Andreasa Thiela, który przychylnie odniósł się do udostępniania utworzonego Muzeum zwiedzającym. Zbiory muzealne prezentowano w wyznaczonych wnętrzach starego pałacu biskupiego, bowiem znajdowały się tam jeszcze urzędy Kurii Biskupiej. W 1905 r. na ekspozycjach umieszczono bogatą kolekcję gromadzoną przez lata na zapleczu biblioteki kapitułnej. Były to zabytki piśmiennictwa na papirusie i pergaminie, pieczęcie woskowe i metalowe, znaczki, monety i medale, rękopisy, stare druki i rysunki, jak również niektóre godne podziwu zabytki antyczne. Wśród nich fajansowe koraliki z około 600 r. p.n.e. i fragmenty ozdób z około 2500 r. p.n.e. z egipskich grobowców, oraz relikwie wczesnochrześcijańskie oprawne w szkło z katakumb rzymskich, pochodzące z V w.

Duży zbiór malarstwa portretowego biskupów warmińskich, przekazano do Fromborka z Lidzbarka, (dawnej, ponad 500-letniej rezydencji biskupiej), już w połowie XIX w., bowiem rząd pruski odebrał zamek biskupom po I rozbiorze Polski. Do muzeum przeniesiono także cenny obraz *Ukrzyżowanie*, pochodzący z tryptyku gotyckiego, który poprzednio znajdował się w kaplicy św. Anny, w zespole szpitala św. Ducha. Dzieło prawdopodobnie zostało przywiezione do Fromborka przez antonitów w pocz. XVI w. z Temzin w Meklemburgii i w połowie XIX w. umieszczono je w nowym pałacu biskupim, a następnie przeniesiono

Szafa intarsjowana z końca XVII w. i zegar klasycystyczny z XVIII w. jako wyposażenie starego pałacu biskupiego. Fot. w zbiorach archiwalnych MMK we Fromborku. Zaginiona

Zegar klasycystyczny na wyposażeniu starego pałacu biskupiego do 1945 r. Fot. w zbiorach archiwalnych MMK we Fromborku. Zaginiony

Tryptyk *Ukrzyżowanie* pochodzący z dawnego wyposażenia Szpitala św. Ducha, koniec XV w., szkoła czeska. Boeticher Adolf, Bau und Kunstdenkmaler der St. Annekapelle Frauenburg, [w:] Die Bau – und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen, ZGAE Królewiec 1894, Bd. IV, s. 105-107. Zaginiony

do Muzeum. Na ekspozycjach muzealnych pokazywano także, obok zabytków sztuki sakralnej, sprzęty i meble, które stanowiły w przeszłości wyposażenie pałacu. Umieszczano tam również zabytki pochodzące z badań archeologicznych, m.in. znany z opisów w literaturze tzw. „skarb fromborski”. Został on włączony do diecezjalnych zbiorów muzealnych tuż po odkryciu, podczas budowy drogi do miejscowości Bogdany w 1911 r., w miejscu zwanym Diablą Górą. Datowany na około 600 r. lub na początek XVII w. składał się z przedmiotów brązowych i monet z późnorzymskiego okresu wędrówek ludów. Na początku XX w. został opisany i obszernie omówiony przez historyków i archeologów. W jego skład wchodziły między innymi: złota moneta Teodozjusza z 448 r., 25 srebrnych denarów i monety brązowe z VI w., fragmenty biżuterii i naczyń z brązu, paciorki z jaspisu i szkła. Z przekazów archiwalnych dowiadujemy się, że do Muzeum Diecezjalnego przekazano także piec z kafli ludowych z 1786 r. oraz malowane, pojedyncze kafle z XVIII w.

Inaczej przedstawiała się sprawa skarbca katedralnego, do którego dostęp miały tylko nieliczne, wyznaczone osoby. Gromadzenie wyrobów złotniczych we Fromborku, przechowywanych w skarbcu, odbywało się

od początku istnienia katedry. W latach 20. XX w. znajdowało się tam ponad 40 kielichów gotyckich, barokowych i renesansowych, cyboria z przełomu XIV i XV w. Najbogatszym zabytkiem była szczerozłota statua św. Andrzeja, a za najcenniejszy zabytek sztuki uznawana była srebrna czara rokokowa z misą. Były tam także monstrancje, pacyfikały i pastorały biskupie, relikwiarze, a także cenne ornaty.

MUZEUM WARMIŃSKIE I MUZEUM DIECEZJALNE W STARYM PAŁACU BISKUPIM

Założyciele i członkowie Warmińskiego Towarzystwa Historycznego, do którego należało Muzeum Warmińskie w Braniewie, szukali sposobu na utrzymanie powołanego do życia 18 lat wcześniej Muzeum. W Braniewie brakowało środków na adaptację nowego budynku na prezentację zbiorów, a zabudowania przy zakrystii kościoła św. Katarzyny, gdzie od 1904 r. przechowywano zbiory, należało opuścić. Wówczas szczęśliwie nadszedł ratunek ze strony „wielebnego Pana Biskupa” Augustyna Bludau, który w listopadzie 1921 r. udostępnił wielką salę starego pałacu we Fromborku, gdzie już miało siedzibę Muzeum Diecezjalne. Muzeum Warmińskie przeprowadziło się więc z Braniewa

do gościnnego Fromborka. Jak podaje „Ermländische Zeitung” z 22 czerwca 1922 r.:

„Pewnego wiosennego dnia tego roku na Wzgórze Katedralne we Fromborku wtoczyły się obładowane wozy, z łoskotem przejechały przez bramę i zatrzymały się przed portalem starego pałacu biskupiego. Była tam mieszanina obrazów i garnków, baniaków i sakw jeźdźców, babcinych krzesel, małych anielskich figurek i wielkich rzeźb, puzonów i drewnianych tyżek, odlewanych zamków i porcelanowych filiżanek, parasolek i tabakerek, lamp oliwnych i chorągwi, portfeli i zwierciadeł, haków piwnicznych i pucharów, itp. Krótko i zwięźle: cała stara Warmia od kuchni i piwnic przez izby, stajnie i stodoły, po lochy kościelne leżała w jednym miejscu na tych wozach. Silne ramiona i mocne ręce sięgały, nosiły i ciężko pracowały dopóty, póki wielka sala pałacu nie zapełniła się do ostatniego miejsca”.

Czas jakiś trwało porządkowanie zbiorów, które teraz połączono z pozostającymi tu nadal zbiorami Muzeum Diecezjalnego – wreszcie:

„26 czerwca punktualnie o 3 po południu uroczyste otwarto w starym pałacu biskupim we Fromborku (...) drzwi, w których witały gości panie w starych warmińskich strojach ludowych. Dr Roehrich, przewodniczący Warmińskiego Towarzystwa Historycznego, podziękował w krótkiej mowie licznie przybyłym, szczególnie zaś przedstawicielowi Kapituły Warmińskiej, Juliusowi Hennigowi oraz burmistrzowi i przewodniczącemu Rady Miasta Fromborka”.

Jak sobie poradzono z rozmieszczeniem tak licznej kolekcji, w skład której wchodziło ponad 1000 obiektów przeniesionych z Braniewa, kilkaset będących na wyposażeniu Muzeum Diecezjalnego oraz obrazów z portretami biskupów warmińskich, przekazanych z zamku lidzbarskiego?

„Wchodzących do starego pałacu wita coś w rodzaju przedpokoju oddzielonego poprzecznymi ścianami, dalej wzrok pada między dwie braniewskie chorągwie rewalucyjne z 1848 roku. W tle patron Warmii, wspaniała kolorowa rzeźba św. Andrzeja, która przed 400 laty spoglądała z bogato złożonego wysokiego ołtarza Katedry Fromborskiej. Rozpoznajemy część kościelną muzeum: z prawej i lewej strony stoją cenne kościelne drewniane rzeźby. Na dużej sali wysoko pod sufitem widać kolorowe herby 12 warmińskich miast, pod spodem wspaniały fryz z namalowanymi przed ponad półtora wieku na drewnie biskupimi portretami, przekazanymi z Lidzbarka Warmińskiego jeszcze w początku XIX w. Z przodu podzielonego za pomocą stołów i szaf pomieszczenia prezentowano zabytki warmińskiego domu. Dalej z prawej, elegancki zbiór obrazów warmińskiego miłośnika sztuki, z tyłu popularna w Prusach Wschodnich angielska porcelana, tutejsze malowane kafle z pieców i gliniane naczynia, dwojaki, malowane talerze. Dalej wyroby z metalu. W przypominającej pokój niszy stoi łóżko z baldachimem, szafa z ubraniami i kapelusami. Zbiory sztuki sakralnej, stanowiące własność Muzeum Warmińskiego, połączono ze zbiorami, fromborskiego Muzeum Diecezjalnego i podzielono na renesansowe, barokowe i z późniejszych epok”.

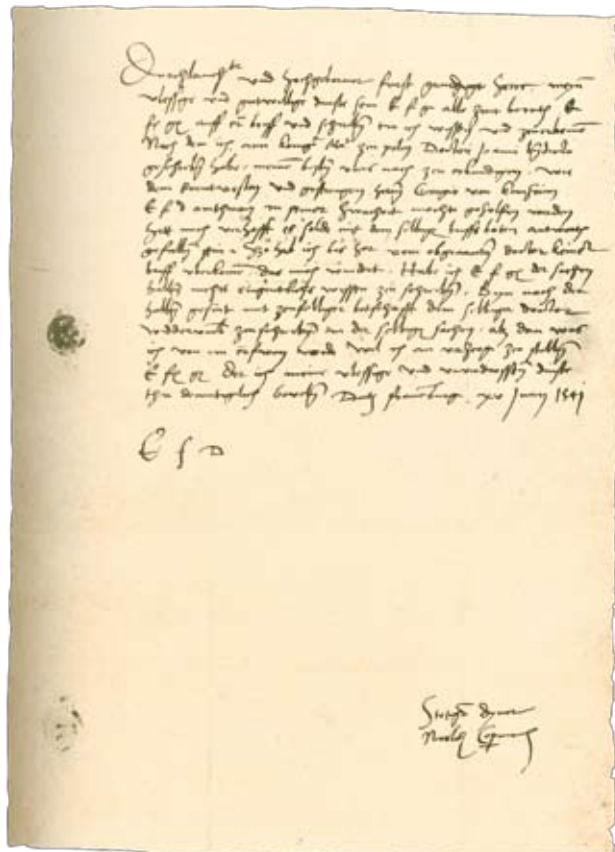
W tej dużych rozmiarów sali znajdował się również trójkondygnacyjny, XVIII-wieczny piec kaflowy, analogiczny z piecem do dziś znajdującym się w sali posie-

Skarb fromborski z 1911 r. wg Kazimierz Godłowski, *Fromborski skarb z okresu wędrowek ludów*, [w:] „Komentarze Fromborskie”, 1972, zeszyt IV, s. 59. Zaginiony

Piec z kafli ludowych, warmiński z 1786 r.
www.bildarchiv-ostpreussen.de. Zaginiony

List Mikołaja Kopernika do księcia pruskiego Albrechta, z dnia 15.06.1541 r., *Mikołaj Kopernik dzieła wszystkie*, Warszawa-Kraków 1992, Tom IV, tablica XIII, s. 24

Drewniana figura św. Antoniego z XV w. Instytut Sztuki PAN, nośnik CD ROM, 055847. Zaginiona

dzeń kapitułarza. Znalazło się tu również 28 obrazów Piotra Kolberga, przeniesionych z wnętrza oddawanej do remontu katedry już pod koniec XIX w. W pomieszczeniach udostępnionych do zwiedzania, jako wyposażenie wnętrz, stały późnobarokowe i klasycystyczne sprzęty, fundowane do wnętrza przez kolejnych biskupów podczas wielokrotnych przebudowań pałacu. Na zachowanych nielicznych fotograficznych materiałach archiwalnych przedstawiono zarówno XVII-wieczną, intarsjowaną szafę i klasycystyczny, XIX-wieczny zegar szafkowy. Przez kolejne 11 lat muzeum we Fromborku udostępniano zwiedzającym raz w tygodniu – w niedzielę, między godziną 12 a 13. Nie wiadomo, co było przyczyną kolejnej zmiany lokalizacji prezentowanych zbiorów, należących do Towarzystwa Historycznego. W dniu 13 grudnia 1933 r., na podstawie umowy zawartej między Warmińskim Towarzystwem Historycznym a Towarzystwem Zamkowym w Lidzbarku, nastąpiło przekazanie przedmiotów Muzeum Warmińskiego z Fromborka do Lidzbarka Warmińskiego. W umowie zawartej przy przekazywaniu zbiorów należących do kościoła zapisano:

„Warmińskie Towarzystwo Historyczne przekazuje zebrane przez siebie, a obecnie magazynowane we Fromborku przedmioty dotyczące kultury regionu, o ile nie mają one związku z rozwojem historycznym kościołów powiatu braniewskiego, Towarzystwu Zamkowemu w Lidzbarku Warmińskim, w celu połączenia ich z Lidzbarskim Muzeum Ojczyźnianym i utworzenia większego Warmińskiego Muzeum Ojczyźnianego”.

Ze sporządzonej umowy wynikało, że część zabytków sakralnych, pochodzących z kościołów warmińskich, pozostała we Fromborku.

IZBA PAMIĄTKOWA MIKOŁAJA KOPERNIKA

Kolejnym obiektem, w którym udostępniano ekspozycję muzealną była wieża Kopernika. Wzrastająca popularność polskiego astronoma spowodowała utworzenie w 1912 r. na górnym piętrze wieży, zajmowanej w XVI w. przez Kopernika maleńkiego muzeum w rodzaju izby pamiątkowej poświęconej uczonemu. Inicjatorem i twórcą ekspozycji był Eugen Brachvogel, historyk warmiński, wikariusz katedralny i sekretarz kapituły. Przygotowując ekspozycję w wieży, zamówił w warsztacie stolarskim Gustawa Kostki w Bisztynku wykonanie drewnianych instrumentów Mikołaja Kopernika: triquetrum, kwadrantu i astrolabium. W pokoju ustawiono meble z późniejszych epok: barokowy stół, późnorenesansowe krzesła i fotele, XVII-wieczną szafę oraz intarsjowaną skrzynię z 1677 r. Zgromadzono liczne dokumenty i ich kopie, obrazy i książki: drugie wydanie dzieła *O obrotach* z 1566 r., liczącą 15 stron księgę, zapisaną własnoręcznie przez Kopernika podczas pobytu w Olsztynie w latach 1516–1519, umieszczoną w bogato zdobionej szkatułce, a także jego listy pisane z Fromborka, recepty medyczne, atlas z 60 drzeworytniczymi mapami. Na ścianach wisiały obrazy: kopia portretu *M. Kopernik* Tobiasza Stimmera z wieży zegarowej w Strasburgu, obraz epitafijny ojca Kopernika i pomniejszona kopia obrazu *Kopernik* Jana Matejki. Dwie kopie przedstawień grupowych: kopia obrazu Aleksandra Lessera *Ostatnie chwile Mikołaja Kopernika* i rysunku Andriollego *Mikołaj Kopernik, jego poprzednicy i następcy*.

Były też faksymile ksiąg i dokumentów zrabowanych przez Szwedów w pocz. XVII w. Oprócz tego znajdowały się tam kolorowane kopie zdjęć pomników wystawionych astronomowi w Warszawie, Krakowie i Toruniu. Na szafie stał niezbyt dokładnie wykonany gipsowy model pomnika, odsłoniętego w 1909 r. na sąsiednim wzgórzu po stronie zachodniej.

Warto jeszcze dodać, że na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku udostępniano do zwiedzania nie tylko ekspozycje w muzeum w starym pałacu biskupim i wieży Kopernika, ale także kapitułarz i katedrę. Melchior Wańkowicz opisał swoje wrażenia z pobytu we Fromborku w słynnej powieści reportażowej z 1936 r. *Na tropach Smętka*. Po obejrzeniu sal pałacowych można było przejść do kapitułarza – miejsca, gdzie odbywały się m.in. posiedzenia kapituły. Znajduje się tam do dziś duża sala kapitułna, której główną ozdobę stanowiły gobeliny ze scenami myśliwskimi, portrety biskupów warmińskich oraz ciężkie, dębowe stoły i barokowe krzesła, a nad drzwiami portret Kopernika; w rogu sali stał późnobarokowy trójkondygnacyjny piec, który jako jedyny z dawnego wyposażenia ocalał w swym historycznym miejscu. Prócz ołtarzy, epitafiów, figur przyściennych i przedmiotów rzemiosła artystycznego w katedrze wisiały niegdyś obrazy, spośród których do dziś zachowały się tylko nieliczne. Wiele z nich usunięto przed rozpoczęciem prac remontowych przed 1888 r. z okazji jubileuszu 500-lecia ukończenia budowy katedry. Jeszcze do 1879 r. wisiało tam 12 obrazów z wizerunkami apostołów, przez kapitułę sprezentowanych Janowi Wernichowi (elblążaninowi), kapłanowi kościoła w Milwaukee, który pozostał w nim na wyposażeniu tamtejszego kościoła. Innych 28 obrazów, namalowanych przez Piotra Kolberga, kapituła usunęła ze ścian i na początku XX w. przeniosła do Muzeum Diecezjalnego w starym pałacu. Sporą część obrazów i rzeźb przekazano do Szpitala św. Ducha z kaplicą św. Anny, jednak obiekt ten nie był udostępniony zwiedzającym, choć zgromadzono w nim wiele zabytków. Po wybudowaniu w 1931 r. nowego gmachu Seminarium Duchownego w Braniewie, przekazano tam kolejne obrazy ściennie z katedry, m.in. bardzo cenny obraz *MB w świątyni* i obraz *Św. Jodoka*.

LOSY ZBIORÓW MUZEALNYCH FROMBORKA PO II WOJNIE ŚWIATOWEJ

Zbiory Muzeum Diecezjalnego, zgromadzone w starym pałacu biskupim, których w 1933 r. nie przekazano do Lidzbarka Warmińskiego i nie zdołano ewakuować pod koniec II wojny, spłonęły podczas pożaru pałacu po zakończeniu działań wojennych w 1945 r. lub też zostały zrabowane przed podpaleniem pałacu

Zachowana figura św. Andrzeja Apostoła wieńcząca niegdyś polptyk fromborski z 1504 r. a. w zbiorach Muzeum Warmińskiego w Braniewie. Fot. w zbiorach archiwalnych MMK we Fromborku

b. obecnie w zbiorach Muzeum Warmii i Mazur, prezentowana w wielkim refektarzu na zamku w Muzeum Zamkowym w Lidzbarku Warmińskim. Fot. Jagoda Semków

w 1945 r. Dotychczas nie udało się znaleźć w archiwaliach inwentarzy zbiorów Muzeum Diecezjalnego. Być może, przechowywane w starym pałacu, spłonęły w 1945 r. Ocalały tylko te obiekty, których nie wywieziono do Lidzbarka, a przekazano wcześniej do braniewskich kościołów, czy pozostały w zasobach budynków kościelnych na wzgórzu katedralnym we Fromborku. Niektóre odnajdywano po wojnie w gruzach pałacu i w najbliższym jego otoczeniu. Hieronim Skurpski, pierwszy dyrektor Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie, odnalazł liturgiczną kapę biskupa Łukasza Watzenrode, która obecnie znajduje się w zbiorach Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie. Mieszkanka Braniewa, Karolina Święcicka i żona pierwszego starosty w Braniewie, która odwiedziła Frombork tuż po wojnie, w swoim pamiętniku zapisała:

„Nadszedł wreszcie czas, gdy na usilne moje prośby pojechaliśmy z mężem kołmi ze starostwa pod koniec października 1945 roku nad Zalew Wiślany do Fromborka. (...) Zwiedzając Pałac Biskupi obok katedry zauważyłam walący się na podłodze portret

Wnętrze wieży M. Kopernika z izbą pamięci urządzonej w 1912 r.
Fot. archiw. w zbiorach Muzeum M. Kopernika we Fromborku

naszego poety biskupa Ignacego Krasickiego. Portret ten zabraliśmy do Braniewa, a mój mąż zawiesił go na honorowym miejscu w sali posiedzeń Starostwa. Następnie portret ten został zauważony podczas wizytacji Starostwa przez wojewodę dr. Robla i Biskupa Warmińskiego, i zabrany do Olsztyna jako własność Kościoła”.

Z gruzów pałacu wydobyto także kilka kafli z dekoracją malarską, pochodzących z XVIII-wiecznego pieca i dziś znajdują się w Muzeum Mikołaja Kopernika we Fromborku. Zbiory Muzeum Warmińskiego przeniesione do Lidzbarka nie ucierpiały bezpośrednio od działań wojennych, podobnie jak cały zamek, ale po wojnie uległy częściowo rozgrabieniu i rozproszeniu i tylko część z nich zachowała się w Lidzbarku, stanowiąc obecnie własność utworzonego tam w 1961 r. Muzeum Warmińskiego; od 1 stycznia 1963 r. jest oddziałem Muzeum Warmii i Mazur w Olsztynie.

Nieznane są losy niektórych obiektów, zarejestrowanych na archiwalnych fotografiach. Dotyczy to m.in. XV-wiecznego tryptyku *Ukrzyżowanie* i drewnianej, XV-wiecznej figury *Św. Antoniego Pustelnika*, znajdującej się jeszcze pod koniec XIX w. w przedsiönku szpitala Św. Ducha, które po uruchomieniu Muzeum Diecezjalnego przeniesiono do starego pałacu biskupiego. Nie wiadomo także, co stało się z piecem ludowym z 1786 r., przeniesionym w 1933 r. do muzeum w Lidzbarku Warmińskim. Losy szeroko opisywanego w literaturze „skarbu fromborskiego” z 1911 r. także pozostają nieznane.

Zabytki ze skarbca katedralnego padły łupem Armii Czerwonej w 1945 r. i wywiezione zostały do Związku Radzieckiego. Po ośmiu latach zwrócone zostały przez Akademię Nauk ZSRR władzom PRL, początkowo do Muzeum Narodowego w Warszawie, a do Diecezji Warmińskiej powróciły w 1981 r., przekazane przez dyrektora MN, profesora Stanisław Lorentza. Przyczyniło się to w znacznym stopniu do reaktywowania w październiku 2009 r., Muzeum Archidiecezji Warmińskiej w Olsztynie.

Zabytki zgromadzone przez Eugena Brachvogla w 1912 r. w Izbie Pamiątkowej, w wieży Kopernika, częściowo ocalały i z chwilą utworzenia Muzeum Mikołaja Kopernika w dniu 5 września 1948 r. na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku, przeszły na jego własność

Sala posiedzeń Kapituły Warmińskiej w kapitulniku we Fromborku przed 1945 r. Fot. archiw. w zbiorach Muzeum M. Kopernika we Fromborku

i obecnie są eksponowane na nowo zaaranżowanej wystawie zatytułowanej: *Gabinet uczonego doby renesansu*.

ŹRÓDŁA:

AB H265/1-2, Spuścizna Dittrich Franz AB H 224/1-2. Spuścizna Brachvogel Eugen

LITERATURA:

- Achremczyk Stanisław, „Mecenas warmiński” [w:] „Komunikaty Mazursko-Warmińskie”, Nr 4 (246), Olsztyn 2004, s. 454.
- Bertram Faensen, *Antikensammlungen in Ostpreußen*, Berlin 2009.
- Boeticher Adolf., *Bau und Kunstdenkmäler der St. Annekapelle Frauenburg*, w: *Die Bau – und Kunstdenkmäler der Provinz Ostpreussen*, ZGAE Królewiec 1894, Bd. IV, s. 105-107.
- Brachvogel Eugen, Fleischer Franz, Miller Otto, *Führer durch Frauenburg*, Elbing 1921.
- Brachvogel Eugen, *Das „Alte Palais” in Frauenburg. Unsere ermland. Heimat*, 1911 r. tom 11.
- Buchholz Franz, Eugen Brachvogel. *Ein Lebensbild*, ZGAE, 1943, Bd. 28, H.1 s. 1.
- Das Ermlandische Museum*, Chronik des Vereins, B, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands”, (ZGAE,) Braunsberg, 1905, Bd. 15, s. 480.
- Dittrich Franciszek, *Der Dom zu Frauenburg*, „Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands”, (ZGAE,) Bd 19-19, Braunsberg 1913, 1916.
- Gajewska Mirosława, Kruppé Jerzy, *Badanie archeologiczne w 1958 roku na Wzgórzu Katedralnym we Fromborku* [w:] „Rocznik Olsztyński” 1960 r, tom III s. 81-102.
- Godłowski Kazimierz, *Fromborski skarb z okresu wędrówek ludów*, [w:] *Komentarze Fromborskie*, 1972, zeszyt IV, s. 57.
- Kolberg Eugen, „*Ermlandische Goldschmiede*”, „Zeitschrift für die Geschichte Altertumskunde Ermlands” (ZGAE), Bd 16, Braunsberg 1910, s. 345-557.
- Öffentliche Sitzung in Frauenburg am 25 juni*, „Chronik des Vereins, Zeitschrift für die Geschichte und Altertumskunde Ermlands”, (ZGAE,) Braunsberg, 1922, Bd. 21, s. 353.
- Orłowicz Mieczysław, *Frombork i okolice* [w:] *Ilustrowany przewodnik po Mazurach Pruskich i Warmii*, 1923, reprint 1991, wyd. Remix Prusy Wschodnie – dokumentacja historycznej prowincji. Zbiory fotograficzne dawnego Urzędu Konserwatora Zabytków w Królewcu. Instytut Sztuki PAN, nośnik CD ROM, Frombork.
- Ulbrich Anton, *Geschichte der Bildhauerkunst in Ostpreußen, vom Ende des 16. Jahrhunderts bis gegen, 1870*.
- Wańkowicz Melchior, *Na tropach Smętka*, Warszawa 1958.
- Ks. Wojtkowski Jacek Maciej, S. Bosko Janina RM, *Dziedzictwo historyczno-artystyczne Archidiecezji Warmińskiej. Zabytki rucho*, Olsztyn 2011.
- Ks. Wojtkowski Jacek Maciej, S. Bosko Janina RM, *Katedra we Fromborku*, Olsztyn 2010.